

SURİYELİ BİR TÜRK BEYİ: EMEN-ÇOR VE EFRADI

Asım ŞİŞİKOĞLU*

Öz

Bugünkü Suriye toprakları tarih boyunca önemini muhafaza etmiştir. Jeo-stratejik konumundan dolayı dönemin güç faktörlerinin ilgisini çeken bölge pek çok kez istilalara maruz kalmıştır. Türklerin göçleri esnasında bölgeyi yurt edinmeleri Türk tarihi araştırmacılarının ilgisini bu coğrafyaya sevk etmektedir. IX. yüzyıldan itibaren artan göçler ve gelenlerin buradaki faaliyetleri bölgenin gelecekteki siyasi haritasını şekillendirmiştir. Ne var ki ilk gelen gruplar hakkında malumat oldukça kısıtlıdır. Bazı Beylerin adları günümüze hiç ulaşamamış bazıları ise çeşitli değişimlere uğramıştır. Şimdiye kadar pek çok eserde Amacur et-Türki şekliyle yaygınlaşan isim kaynaklardaki bilgiler karışıştırıldığında bu telaffuzun Türkçeye uygun olmadığı saptanmıştır. O halde Şam'da en yetkili Türk devlet adamlarından birinin adı ne olmalıdır? Araştırmamız bu meraktan doğan bir hareketin ürünüdür. Müstakil bir çalışmada rastlanmayan bu konu Suriye'deki Türk kimliğinin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Emen-Çor'un hayatına dair bilgiler birkaç kaynakla sınırlı olsa da o ve akrabalarının Fergana'dan Mısır'a, Suriye'den Şiraz'a uzanan faaliyetleri dikkat çekmektedir. Çalışmamızın hedefi daha önce farklı konular dâhilinde ele alınan Türk gulâm Emen-Çor ve efradının Türk tarihindeki yerini yâd etmektedir. Zira Arap kaynaklarındaki bir takım ham bilgilerin değerlendirilmeye alınmasıyla oluşacak yeni bakış açısı Türklerin Suriye'ye yerleşme çabalarına ışık tutacaktır.

Anahtar kelimeler: Suriye, Türkmenler, Türkler, Amacur, Emacur, Çor.

A Syrian-Turkic Beg: Emen-Çor and His Companions Abstract

The territory of today's Syria has maintained its importance throughout history. The region, which attracted the attention of the power factors of the period due to its geostrategic location, was exposed to invasions many times.

Geliş Tarihi: 15 Şubat 2022 - Kabul Tarihi: 30 Mayıs 2022.

Atıf Bilgisi: Asım Şişikoğlu, "Suriyeli Bir Türk Beyi: Emen-Çor ve Efradı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 131, Sayı: 258, İstanbul 2022, s. 73-82, doi: 10.55773/tda.1073694.

* Doktorant, Ankara Üniversitesi DTC Fakültesi Genel Türk Tarihi Bölümü, Ankara-Türkiye, asimsisikoglu@gmail.com. ORCID: 0000-0001-7844-4910.

The fact that the Turks settled in the region during their migration has drawn the attention of Turkish history researchers to this geography. From 9th century, increasing immigration and the activities of those who came Syria have shaped the future political map of the region. However, information about first comers is limited. The names of some Beys have never survived, while others have undergone various changes. When the name of Amacur, which has become widespread in the form of Amacur et-Turkî in many works so far, is compared, it has been determined that pronunciation isn't suitable for Turkish. Then what should be the name of one of the most authoritative Turkish statesmen in Damascus? Our research is the product of a movement born of this curiosity. Subject, which isn't encountered in an independent study, is very important in terms of understanding the Turkish identity in Syria. The aim of our study is to commemorate the place of Turkish gulam Emen-Çor in Turkish history. Because a new perspective that will be formed by evaluating some raw information in Arab sources will shed light on the efforts of Turks to settle in Syria.

Keywords: Syria, Turkmens, Turks, Amacur, Emacur, Cor.

Giriş

VIII. yüzyıl sonundaki Suriye coğrafyası, konumu ve kaynaklarıyla stratejik öneme sahipti. Halife Me'mun'a göre Şam, Arapların dünyayı idare ettikleri yerdi.¹ Şam vilayetinin güneyinde; Amman şehri, batısında; Lübnan bölgesi, kuzeyinde; Ba'albek şehri, doğusunda ise Suriye çölleri yer alıyordu.² Bölge hem Müslüman hem Müslüman olmayan halkların hac yolları üzerinde bulunmaktadır. Bilhassa Şam-Der'a-Amman gibi karadan gelinen hac yolunun Şam vilayetinden geçmesi şehrin önemini göstermektedir. Emen-Çor Mu'temid Billah H.231-279/M.845-892 devrin en önemli devlet adamlarından biridir. İbn Asâkir'in verdiği bilgilere göre H. 256-264/870-878 yıllarında valilik görevini yürüttüğü anlaşılmaktadır. Saygın ve yetenekli bir asker olarak tanınan Emen-Çor, Şam çevresinde tesis ettiği disiplin ve güvenlik sayesinde hâkimiyetini sürdürebilmiştir. Emen-Çor'un, hâkim olduğu eyaletin yıllık haracı çevresiyle beraber 1.600.000 dirhemi aşmaktaydı. Bu paranın iki misliyle aynı yıllarda Ahmed b. Tolun'un 100.000 kişilik bir orduyu idare ettiği düşünüldüğünde onun önemli kaynaklara sahip olduğunu anlayabiliriz. Emen-Çor'un Şam emirliğinden önce nerede olduğuna dair kaynaklarda net bir bilgiye rastlayamasak da onun Fergana kökenli gulâmlardan olduğuna dair birtakım işaretler vardır. Orta Çağ kaynakları arasında öne çıkan İbn'ül Esir Emen-Çor'dan ilk kez 869-870 yılı olaylarını³ aktarırken bahsetmiştir. Yahya b. Hakan'ın Abbasi yönetiminde vezirlik görevine tevdi edildiği 870 senesinde Emen-Çor'un da tayin edilmesi onun Samerra'da güçlü bağlantıları olduğunu işaret eder.⁴

¹ Taberî, *The History of Al-Tabari An Annotated Translation*, Çev. Joel L. Kraemer, Haz. İhsan Abbas vd., C.32, Newyork 1987, s. 96-98.

² İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler*, Çev. Murat Agan, İstanbul, 2008, s.71-73. ; Ya'kubî, *Kitab el-Buldan*, y.y. 1918, s. 86-88. ; Münir Atalar, "Emir-i Hac", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.11, İstanbul 1998, s.131-133.

³ İbnü'l-Esir, *El-Kamil Fi't-Tarih*, Çev. Ahmet Ağrakça, C.7, İstanbul 1991, s. 199.

⁴ İbn Hurdazbih, *a.g.e.*, s.71-73.; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, C.7, s. 199.; Ya'kubî, *a.g.e.*, s. 88.; İbn Asâkir, *Tarih-i Medinetü Dimaşk*, C.9, Beyrut 1424, s. 218.; Ali Aktan, "Mu'temid-Alellah, Ahmed b. Ca'fer", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul 2006, s. 387.

Kaynakların önemli görerek bahsettiği Emen-Çor ve çağdaş beylerin isimlerinin tarihi açıdan tetkik edilmesi önemlidir. Böylece dil bilimcilerin dikkati çekilerek daha doğru isimlendirmeler ortaya çıkacaktır. Emen-Çor (أماجور) isminin muhtelif şekillerine rastlanmaktadır. Kaynak eserlerde okunduğu şeklinin yanı sıra; Anujur, Beni Macur, Bayuncur şekillerine de rastlanmaktadır.⁵ Joseph Marquart, Türkistan coğrafyasındaki Cur-Çor unvanının Arap coğrafyasındaki Türk askerler arasında kolaylıkla tanınabileceğine işaret etmiştir.⁶ Osman Sertkaya, Marquart'ın iddiasını destekler nitelikte ismin "Öme-Çor" olduğu iddia etmektedir. Emel Esin, Zeki Velidi Togan'ı referans göstererek ismin Haşim b. Bani-Çur ile aynı kökten olabileceği değerlendirmesini yapmıştır.⁷ Türk dünyasının önemli şahsiyetlerinden Ebulfez Elçibey ise "Amakor" şeklini ortaya atmıştır.⁸ Yukarıda zikredilen araştırmacıların da gündeme getirdiği üzere Türklerin Türkistan'dan göç etmeden önce aldığı isimlerin Arapça metinlerde karşımıza çıkması olağandır. Yaygın kullanımının "Amacur/Emacur" olmasına karşın devrin diğer Türk gulâmlarının Türkçe adlar alması⁹ göz önüne alındığında buna uygun bir telaffuz daha isabetli olacaktır. Öte yandan daha önce hiç rastlanmamış Amacur veya Öme-Çor gibi önermeler çok olası gözükmemektedir. Bu bilgilerin sonucunda Kitab-ı Dede Korkut'daki "Emen" ismi benimsenmiştir.¹⁰ Dede Korkut, Bügdüz Emen'i Peygamber diyarına gitmiş biri olarak tasvir etmiştir. Bügdüz Emen Üçok beylerinden biri olarak anlatılmışsa da yine Kitab-ı Dede Korkut'un bazı hikâyelerinde Bozok beyleriyle beraber tasvir edilmiştir.¹¹ Burada dikkat çeken bir diğer husus ise Emen Bey Üçok kolunun Bügdüz oymağına bağlı gösterilmesidir. XVI. yüzyılda Suriye'nin Hama sancağında 65 nüfuslu bir Bügdüz oymağı kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Hikâyelerde hatırası yâd edilen Emen-Çor'un boyunun beş yüzyıl sonra da Suriye'de yaşıyor olma ihtimali ismin bu kullanımı hakkında önemli bir dayanak olarak nitelendirilmiştir. Diğer yandan bu yüzyıllarda Türklerin konuştuğu üstün dil hakaniye lehçesiydi fakat bölgeye ilk gelenler günlük Oğuz ağzını kullanmaktaydı.¹² Emen ismi yanında görülen "Çor" unvanı bu devirde sıkça gördüğümüz Türkistan kökenli askerî unvandır.¹³ Bu konuda çağdaş isimlere örnek olarak;

⁵ Muhammet b. Yusuf el-Kindî, *Kitab'ul Vulat ve'l Kitab'ul Kudat*, Beyrut 1908, s. 215.

⁶ Joseph Marquart, *Eransahr nach der Geographie des Ps. Moses Xorenac'ic*, Berlin 1901, s. 300-303.

⁷ Emel Esin, "Mushaf Hattatlığı ve Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Hakkında Türklerce Yapılan İlk Çalışmalara Dair", *İslam Tetkikleri Dergisi*, S.8, İstanbul 1984, s. 1-4.

⁸ Ebulfez Elçibey, *Tolunoğulları Devleti (868-905)*, İstanbul 1997, s. 67.

⁹ Abbasi devrinde önemli idari vazifeler üstlenmiş kişilerden; İshak b. Kayıgılı, Otamış, Kufteмир, İsmail b. Bülbül/Balbal, Takşa, Tuğhan, Ömer b. Sima gibi isimler öne çıkmaktadır.

¹⁰ Bu konuda Dede Korkut'un Bügdüz Emen'i tarif şeklide çalışmamızdaki öneriyi desteklemektedir. Bkz.: Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 113. "varıp peygamberin yüzünü gören, Oğuzda sahibesi olan... Bügdüz Emen". Ayrıca diğer isimlendirmeler için; أماجور el-Mesudi, *Muruc' Ez-Zeheb ve Maadin el-Cevher*, C.4, 2005 Beyrut, s.169.; أماجور İbn Asâkir, *a.g.e.*, C. 9, s. 219.; أماجور Kindî, *a.g.e.*, s.218.

¹¹ Faruk Sümer, "Bügdüz", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 483.

¹² Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara 2014, s.439.

¹³ Saadetin Gömeç, "Kök Türkçe Belgelerde Yer Alan Unvanlar", *Edem*, C. 12, S. 36, Ankara 2000, s. 934.

Abbas b. Haşim b. Bani-Çor (H.170-218/M.813-833), İhşid Hanedanlığı'nın kurucusu Muhammed b. Togac'ın oğlu Ebu'l Kasım Unû-Çor veya Anu-Çor ve Astronom Ebu'l Kasım Abdullah b. Emen-Çor örnek gösterilebilir.¹⁴

Siyasi Hayatı

Emen-Çor'un siyasi hayatına dair malumatımızın yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Onun siyasi faaliyetlerini kaynakların ara satırlarından bulmak mümkündür. Bu kaynaklara göre; Emen-Çor, Şam'a askerleri ile geldikten sonra ilk işi bölgenin eski valisi İsa b. Şeyh'in isyanı ile uğraşmak olmuştur. Kalabalık bir grupla gelen İsa b. Şeyh'in oğlu Mansur Şam'ı kuşatmıştır. Muhasara şiddetlenince Emen-Çor ve efradı şehri terk etmeye mecbur kalmış sonra başka bir Türk gulâm Zafer b. Yaman'ın yardımıyla Mansur'u öldüren Emen-Çor Şam'ı yeniden ele geçirmiştir. Bu hadise Taberi'nin kayıtlarında biraz daha farklı şekilde; İsa b. Şeyh'in komutanlarından Ebu'l Şehba'nın Emen-Çor'u şehirden çıktığı esnada gafil avladığını ancak Emen-Çor'un takriben 200-300 askeriyle Ebu'l Şehba'nın 2000 kişilik ordusunu bozguna uğratarak muzaffer olduğu anlatılmaktadır.¹⁵ Emen-Çor, Abbasi Halifesi el-Muzaffer tarafından Ahmed b. Tolun'u saf dışı bırakmak için Mısır valiliği görevine atanmış, muhtemel ondan çekindiği için bu görevi kabul etmemiştir.¹⁶ Kaynaklarda bundan sonra Emen-Çor'un ölümüne kadar Şam'ın sessiz bir dönem geçirdiği görülmektedir. Aslında bu sessizliğin nedeni cereyan eden diğer hadiselerin kaynaklar bakımından daha dikkat çekici bulunmasıdır. Mesela Abbasi hilafetini uzun süre uğraştıran Zenc İsyanı aynı zamanda ülkede pek çok karışıklığa neden olmuştur.¹⁷ Diğer yandan Emen-Çor'un kendi başına bir devlet ve ikbâl sahibi olmadığı için kaynakların ilgisine mazhar olamadığı düşünülmektedir. Fakat onun disiplin ve idaresiyle alakalı oldukça mühim ve daha önce herhangi bir tenkit araştırmada karşılaşılmayan bir olayın izahı mecburiyet arz etmektedir. İslam tarihçilerinin Ben-i Kaynuka adlı Yahudilerin göç ettirilme hadisesi sebebiyle bahsettiği Ezriat'a¹⁸ Emen-Çor'dan mektup götüren askerlerden biri buradan sonraki durağı Yermük'te bedevi Araplardan biriyle karşılaşmıştır. Bedevi, askerın kıyafetinden tutup çekiştirirken saç ve sakalından bir tutam koparmıştır. Asker, Şam'a geri dönüp hikâyesini anlattığında Emen-Çor sinirlenerek bölgeye bir casus yollamıştır. Asıl hedefi bedevinin kimliğini tespit etmek olan casus aynı zamanda olayın gerçekleştiği köydeki çocuklara öğretmenlik yapmakla vazifelendirilmiştir. Burada geçirdiği altı ayın sonunda köyün dışında görülen bedevi posta kuşları vasıtasıyla

¹⁴ Ya'kubî, *Tarihü Ya'kubî*, C.3, Beyrut 2010, s. 416-417.; İbn Hallikan, *Kitab-ı Vefayat'ül Ayan*, Çev. Mac Guckin De Slane, C.1, Paris, s. 105-108.; Z.V. Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, 2. Basım, İstanbul 1970, s. 435; Marquart, *a.g.e.*, s. 300-303. ; Emel Esin, *a.g.m.*, s.1-4.; İbn el-Nedim, *El-Fihrist*, Beyrut t.y., s. 390.

¹⁵ Taberi, *a.g.e.*, C.36, s.116. ; İbn'ül Esir, *a.g.e.*, c. 7, s.199.; Mathew S. Gordon, *The Breaking of A Thousand Swords : A History of the Turkish Military of Samarra*, Newyork 2001, s. 251.

¹⁶ Elçibey, *a.g.e.*, s. 73 .

¹⁷ Ya'kubî, *a.g.e.*, C.3, s. 474.; İbn'ül Esir, *a.g.e.*, C.7, s. 199.; Taberi, *a.g.e.*, C. 36, s. 116.

¹⁸ Ezriat şehrinin Emen-Çor'un iktalarından olup olmadığı bilinmemektedir.

bildirilmiştir. Süratle gelen Emen-Çor bedeviyi de alarak Şam'a dönmüş sor-guya çekilen bedevi her ne kadar hadiseyi hatırlamadığını, o esnada sarhoş olduğunu söylese de Emen-Çor çağırıldığı berbere adamın kaş ve kirpikleri de dâhil vücudundaki tüm tüyleri yoldurmuştur.¹⁹ Ardından dört yüz kere kırbaçlatarak hapsedmiştir. Adamın her gün sırayla önce elleri, sonraki gün dizleri kesilmiş en sonunda boynu vurularak öldürülmüştür. İbn Asâkir tarafından aktarılan bu hikâyenin pek çok açıdan doğru olduğuna şüphe yoktur. Kutadgu Bilig'te de gördüğümüz yönetim kaidesi: "Benim bu kanunum hangi memlekete erişirse, o memleket baştanbaşa kayalık ve taşlık dahi olsa hep düzene girer" şeklindedir. Aynı dönemlerde isyanlarla baş etmekte zorlanan diğer Türk olmayan valilere karşın Emen-Çor'un hâkimiyetini sürdürmesi onun Türk yönetim felsefesini uygulamasıyla ilgili görünmektedir. Ayrıca yukarıda zikredilen hadisede de görüldüğü üzere Orta Çağ Türk devletlerinde saç-sakal kesme gibi tahkir edici cezalar son derece yaygındır.²⁰ Bozkır töresinin Suriye coğrafyasında izlerini görmek mümkündür. Memlükler döneminin ilk yıllarında dahi Uygurca yazı ile diplomatik yazışmaların yapıldığına dair izler vardır. Türklerin Türkistan anılarının çok eski olmadığı ilk dönemlerde bu an'aneler daha fazla hatırlanmaya yatkındır.²¹ Mesela askerin posta işiyle meşgul olduğu sırada rahatsız edilmesi üç asır sonra oluşacak Cengiz Yasası'nda ciddi bir suç olarak nitelendirilmiştir. Eski Türk an'anelerinde de yol kesmenin hükmü ölümdür.²² Buna en yakın örnek Gerdizi'nin Dokuz Oğuz Türklerinden aktardığı bir hadisede görülmektedir. Hırsızlık yapan kişinin elleri, ayakları bağlandıktan sonra 200 kırbaç atılmış, meydanlarda teşhir edildikten sonra kulakları, burnu ve elleri kesilmiştir; "Bunu görün, yaptığını yapmayın" şeklinde halk uyarılmıştır.²³ Şer'i kanun perspektifinde de yol kesmek ve bozgunculuk sert cezalarla karşılık bulmuştur.²⁴

İbn'ül Esir'den öğrendiğimize göre Emen-Çor 878 yılında vefat etmiştir.²⁵

Emen Bey'den Sonra Aile Üyelerinin Durumu

Suriye coğrafyası 868 tarihinden itibaren Ahmed b. Tolun'un iktasına geçmiştir. Emen-Çor'un ölümünden sonra İbn Kiftî'nin adını Ali b. Emen-Çor²⁶ olarak verdiği oğlunun iktaları devralmasını istemiştir. Ne var ki Ahmed b.

¹⁹ İbn Asâkir, *a.g.e.*, C. 9, Beyrut 1990, s. 218-220

²⁰ Fedâ Şamil Arık, "Eski Türk Ceza Hukukuna Dair Notlar I. Suçlar ve Cezalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 17, S. 28, Ankara 1995, s. 46.

²¹ Bu devirden sadece 30 sene evvel Afşin Bey'in yargılaması sırasında Afşin mektuplaşmalarında Öz Türkçe kullandığını ve Türkistan'da yaşayan tebası ile ilişkilerinin hala eski an'anelere göre devam ettiğini bildiriyordu. Bkz.: İbn'ül Esir, *a.g.e.*, C. 6, s. 450.

²² İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Ankara 2005, s. 292.

²³ Gerdizi, "Gardizi's Two Chapters on the Turks", Çev. A.P Martinez, *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, S. 2, Weisbaden 1982, s.134-135.

²⁴ İbn Asâkir, *a.g.e.*, C.9, Beyrut 1990, s. 218-220.; İ. Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", *AÜHFD*, C52, S.1, s. 167-181.; Nizamü'l-Mülk, *Siyasetname*, Haz. M. Altay Köymen, Ankara 1999, s.10.; Fethi Gedikli, "Yasa", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013, s. 337-339.

²⁵ İbn'ül Esir, *a.g.e.*, C. 7, s. 263.

²⁶ İbn Kiftî, *Tarihu'l Hukema*, Liepzig 1903, s. 289.

Tolun'un hâkimiyeti ele geçirmesi durumu tersine çevirmiştir. Şam'a doğru yola çıkan Ahmed b. Tolun'u Filistin'in Remle şehrinde Emen-Çor'un oğlu Ali karşılayarak itaat etmiştir. Çünkü iktanın asıl sahibi babası değildi. Ahmet b. Tolun, Emen-Çor'un ismi malum olmayan bir kızı ile evli idi. Bu akrabalık sayesinde Şam Valiliği Emen-Çor'a ikram edilmişti. İbn'ül Esir'in aktardığına göre tabisini üzmeyen Ahmed b. Tolun kendisini karşılayan Ali b. Emen-Çor'a Remle'yi başışlayarak Şam'a ilerlemiştir. Ahmed b. Tolun Emen-Çor'a bağlı ismi bilinmeyen diğer Türk iktâ sahiplerinin de yerlerinde kalmasına müsaade ederek bölgeyi barış içinde ele geçirmiştir.²⁷ Kaynaklarda konuyla ilgili muhtelif anlatılar vardır. Lakin konumuz çerçevesi dışında kaldığı için tafsilatlı açıklamaya lüzum görmedik. Ali b. Emen-Çor'un aslında Şam'da bulunduğu ve zayıf kişilik özellikleri sebebiyle bölgeyi elinden kaçırdığı, yeni bir iktaya da mazhar olmadığı bu iddialar arasındadır.²⁸ Bu durumda Remle'ye gönderilmesi bir sürgün olarak yorumlanmıştır. Nitekim bu konu tarihsel açıdan sorgulamaya müsaittir. Eğer bu görüş doğru olsaydı Ali b. Emen-Çor'un Remle'de kalması beklenirdi. Fakat durumun aksini kaynaklardaki anlatılardan görmek mümkündür. Ahmed b. Tolun tüm işlerini tamamladıktan sonra Suriye'yi azatlı kölesi Lü'lü'e bırakmıştır. Ali b. Emen-Çor'un Ahmed b. Tolun'un komutanlarından biri olarak görüldüğü, yaşamının Mısır ve Suriye arasında devam ettiğine dair bilgiler de dikkat çekmektedir. Ali b. Emen-Çor'un adı hem alimler arasında hem de İbn Tolun'a Mısır'ı elinde tutması için yardım eden komutanlar arasında geçmektedir. Yani Emen-Çor ailesinin uğradığı inkıraz siyasi saha ile sınırlı kalmıştır. İlerleyen süreçte farklı alanlarda bölgenin ileri gelen ilim adamlarından olmuşlardır. Ali b. Emen-Çor'u Türk- İslam medeniyeti sahasında önemli kılan bir başka husus ise Buhara'da Türklerin yazdığı tahmin edilen en eski Kufî Mushaf'larından biri olan "*Amacur Mushaf*" dır. Bu mushaf bugün Kahire'de Amr b. Âs Camii'de mahfuzdur. Mushafı vakfeden kişi ise Emen-Çor'un oğlu Ali'dir. Diğer yandan Mushaf'ın Mısır'a sonradan gittiğini düşünmek makul bir öneridir.²⁹ Aynı soydan olsa da kan bağıının tam bilinmediği diğer bir akraba ise Ebu'l Kasım Abdullah b. Emen-Çor da İbn el-Nedim'in meşhur eserinde yer almıştır. Burada ismi İbn Emen-Çor şeklinde geçmektedir. Ona ait bilinen pek çok eser vardır. Ebu'l Kasım isimli bir oğlu ve Muffih b. Yusuf isminde bir de kölesi vardır. Emen-Çor soyunda Ali b. Emen-Çor ismi oldukça mükerrirdir. Emel Esin bu kişilerin kardeş veya torun olabileceğinden bahsetmiştir. Bu kişilerin astronomik ölçümleri ve diğer ilmi çalışmalarını beraber yaptığı bilinmektedir. Yaşadıkları yerler kesin olarak bilinmese de Bağdad ve bir süre Şiraz civarında buldukları tahmin edilmektedir.³⁰

²⁷ İbn'ül Esir, *a.g.e.*, C.7, s. 263.

²⁸ Abdullah bin Muhammed el-Medini el-Belevî, *Siretu Ahmed bin Tulun*, Kahire t.y., s. 245-246.

²⁹ el-Belevî, *a.g.e.*, s.245.

³⁰ İbn Kiftî, *a.g.e.*, s.289; Hakkı Dursun Yıldız, "Ahmed b. Tolun", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1989, s. 141-143. ; Esin, *a.g.m.*, s.1.; Bkz.: İbn Emen-Çor'un eserleri; Kitab'ul Fenn, Kitab'u'z-Zic Maruf bil Halis, Kitabuz-Zad el-Misafir, Kitabü Zic Maruf bil-Muzannar, Kitab'u Zic Maruf bil-Bedi, Kitab'u'z-Zic Maruf bil-Sindhind, Kitab'u'z-Zic Maruf bil-Mumerrat.; Ferruh Müftüoğlu,

Suriye’de mukim bu ailenin fertleri hakkında bunlardan başka kaynaklarda malumat yoktur. Erişilen bilgilere istinaden Emen-Çor’un Bağdat üzerinden önce Suriye’ye geldiğini, aile fertlerinin bir kısmının Suriye ve Mısır’da kaldığı ve bir müddet Suriye’de bulunduktan sonra Bağdat’a geri göçtüğünü söylemek mümkündür. İbn Emen-Çor, astronomi gözlemlerinin bir kısmını 885’te Bağdat’ta gerçekleştirmiştir. Bu da Ahmed b. Tolun’un ölümünden bir yıl sonraya tekabül eder ki Emen-Çor efradının bir kısmının Suriye’deki karışık ortamdan göçmesini son derece makul göstermektedir. Suriye Türklüğünün nüvesini oluşturmada önemli yer tutan bu ailenin siyaset dışında astronomi, matematik, edebiyat gibi çeşitli alanlardaki eserleri oldukça mühimdir.

Sonuç

Selçuklu Devleti’nden günümüze kadar Suriye ve çevresindeki devletler içerisinde geniş bir Türk kitlesi mevcudiyetini koruyagelmıştır. Malazgirt ile başlayan Anadolu’daki Türk yerleşiminin aksine Suriye’deki Türk yerleşimi daha farklı bir zaman çizgisine sahiptir. Bu çalışma vesilesiyle kaynaklara yansıyan Suriye’deki ilk Türk yerleşiminin Emen Bey ile gerçekleştiği söylenebilir. Dönem kaynaklarına göre Emen-Çor yanında ailesi ve bin kişilik Türk gulâmlarıyla Şam ve Şam vilayetine bağlı iktalara yerleşmiştir. Doğrudan bahsedilmese dahi bu kişilerin maişetleri iktalarla karşılandığı açıktır. İkt sahiplerinin Türk olması ve daha önce gelenlerin aksine bölgeye yerleşmelerine bakılacak olursa bu bölgenin demografik değişimi için önemli bir mil taşıdır. Fakat bunların ne ilk ne de son gelenler olduğunu söylemek yanlıştır. Zira onlardan önce gelen ikta sahiplerinin bölgeye ulaştığı sabit olmakla birlikte yerleşip yerleşmedikleri şüphelidir. Emen-Çor ve efradının iskânını önemli kılan olay kendinden sonra Tolunoğlu hâkimiyetine zemin hazırlamasıdır. Hâdiselerde isimleri geçmese de Suriye’ye ikta sahipleri sıfatıyla yerleşen ilk Türk gulâmların bu aile etrafında birleşmesi Emen-Çor’u önemli hale getirmektedir. Bu çalışma ise Emen Bey’in biyografisi çerçevesinde Türk yerleşimlerinin bir portresini çıkartmıştır. Bu portreye göre Abbâsi gücünün tamamen yok olmadığı bu dönemde bazı Türk beyleri kendileri ve ailelerini bilinenin aksine Bağdat dışında ikamet ettirmişti. Emen Bey bunlardan sadece biriydi. Aynı tarihlerde Ahmed b. Tolun Mısır’da, Sâcoğulları Azerbaycan’da görece bağımsız alanlar oluşturuyorlardı. O halde Emen-Çor başta olmak üzere bu yerleşim hareketleri bölgesel Türkleşmeye katkı sunan öncüller olarak değerlendirmek gerekir. Bu sayede Suriye’deki Türk yerleşimlerini köklü ve kesin şekilde başlatılabilecek tarihsel bir noktayı araştırmacıların önerisine sunuyoruz. Yeni çıkacak tarihi kanıtların öncülüğünde daha fazla bilginin araştırmayı doğrular nitelikte olacağını ummaktayız.

“İbn Emâcür”, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.19, İstanbul 1999, s. 476.; Şemsettin Sâmî, *Medeniyet-i İslamiyye*, İstanbul 1999, s. 42.; J. Vernet, “İbn Amadjur” *The Encyclopaedia of Islam*, C.3, London 1986, s. 703.; Aydın Sayılı, *The Observatory in Islam and Its Place in the General History of the Observatory*, Ankara 1988, s. 101-103.

Kaynakça

- ABDULLAH BİN MUHAMMED EL-MEDİNİ EL-BELEVİ: *Siretu Ahmed bin Tulun*, Kahire tarihsiz.
- AKBULUT, İ.: "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", *AÜHFD*, C52, S.1, s.167-181.
- AKTAN, Ali: "Mu'temid-Alellah, Ahmed b. Ca'fer, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul 2006, s.387-388.
- ARIK, Feda Şamil: "Eski Türk Ceza Hukukuna Dair Notlar I. Suçlar ve Cezalar" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.17, S. 28, Ankara 1995, s.1-50.
- ATALAR, Münir: "Emir-i Hac", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.11, İstanbul 1998, s.131-133.
- BİLİNİR, Sedat: "Dokuzuncu ve Onuncu Yüzyılda Sugur-Eş'şam Sınır Hattının Halep'e Gerilemesi Süreci ve Türklerin Bölgedeki Faaliyetleri", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.3, S.6, 2016.
- BOSWORTH, C.E.: *The New Islamic Dynasties - A Chronological and genealogical manual*, Edinburgh 1996.
- EL-MESUDİ: *Muruc' Ez-Zeheb ve Maadin el-Cevher*, C.4, 2005 Beyrut.
- ELÇİBEY, Ebülfez: *Tolunoğulları Devleti(868-905)*, İstanbul 1997.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican: *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara 2014.
- ESİN, Emel: "Mushaf Hattathğı ve Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Hakkında Türklerce Yapılan İlk Çalışmalara Dair", *İslam Tetkikleri Dergisi*, S. 8, İstanbul 1984, s. 1-4.
- GEDİKLİ, Fethi: "Yasa", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.43, İstanbul 2013, s. 336-340.
- GERDİZİ, "Gardizi's Two Chapters on the Turks", Çev. A.P Martinez, *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, S. 2, Weisbaden 1982, s. 134-135.
- GORDON, Mathew S.: *The Breaking of A Thousand Swords : A History of the Turkish Military of Samarra*, Newyork 2001.
- GÖMEÇ, Saadettin: "Kök Türkçe Belgelerde Yer Alan Unvanlar", *Edem*, C.12, S.36, Ankara 2000, s.929-946.
- İBN ASAKİR: *Tarih-i Medinetü Dımaşk*, C.9, Beyrut 1424.
- İBN EL-NEDİM: *El-Fihrist*, Beyrut tarihsiz.
- İBN HALDUN: *Tarihü İbn Haldun*, Haz. Sehil Zekkar ve Halil Şehade, C.3, Beyrut 2000.
- İBN HALLİKAN: *Kitab-ı Vefayat'ül Ayan*, Çev. Mac Guckin De Slane, C.1, Paris.
- İBN HURDAZBİH: *Yollar ve Ülkeler*, Çev. Murat Agarı, İstanbul, 2008.
- İBN İYÁS: *Bed'ü'u'z-zühur fi vekâ'i'i'd-dühür*, Tashih: Muhammed Mustafa, C.1, Kahire 1984.
- İBN KİFTİ: *Tarihu'l Hukema*, Liepzig 1903.
- İBN MİSKEVEYH: *Tecâribü'l-umem ve te'âkibu'l-himem*, Tashih: Seyyid Kesruvi Hasan, C. 4, Beyrut 2003.
- İBNÜ'L-ESİR: *El-Kamil Fi't-Tarih*, Çev. Ahmet Ağrakça, C.7, İstanbul 1991.
- KAFESOĞLU, İbrahim: *Türk Milli Kültürü*, Ankara 2005.
- MARQUART, Joseph: *Eransahr nach der Geohrapie des Ps. Moses Xorenac'ic*, Berlin 1901.
- MUHAMMET B. YUSUF EL-KINDİ: *Kitab'ul Vulat ve'l Kitab'ul Kudat*, Beyrut 1908.
- MÜFTÜOĞLU, Ferruh: "İbn Emâcür", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.19, İstanbul 1999, s. 476.
- NİZAMÜ'L-MÜLK: *Siyasetname*, Haz. M. Altay Köymen, Ankara 1999.
- SAYILI, Aydın: *The Observatory in Islam and Its Place in the General History of the Observatory*, Ankara 1988.
- SUYÜTİ, Celâleddin: *Halifeler Tarihi*, Çev. Onur Özatağ, İstanbul 2015.
- SÜMER, Faruk: "Bügdüz", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul 1992, s.483.
- ŞEMSETTİN Sâmi: *Medeniyet-i İslamiyye*, İstanbul 1999.
- TABERİ: *The History of Al-Tabari An Annotated Translation*, Çev. Joel L. Kraemer, Haz.Ihsan Abbas vd., C.32, Newyork 1987.
- TOGAN, Zeki Velidi: *Umumi Türk Tarihine Giriş*, 2. Basım, İstanbul 1970.
- VERNET, J.: "İbn Amadjur" *The Encyclopaedia of Islam*, C.3, London 1986, s.703.
- YAKUBİ: *Kitab el-Buldan*, Yayın yeri yok 1918.
- YAKUBİ: *Tarihü Ya'kubî*, C.3, Beyrut 2010.
- YILDIZ, Hakkı Dursun: "Ahmed b. Tolun", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1989, s.141-143.

Extended Abstract

A Syrian-Turkic Beg: Emen-Çor and His Companions

The territory of today's Syria has maintained its importance throughout history. The region, which attracted the attention of the power factors of the period due to its geostrategic location, was exposed to invasions many times. The fact that the Turks settled in the region during their migration has drawn the attention of Turkish history researchers to this geography. In the 9th century increasing immigration and the activities of the nomads have shaped the future political map of the region. However, information about first comers is very limited. The names of some Beys have never survived, while others have undergone various changes. When the information in the sources of the name, which has become widespread in the form of Amacur et-Turkî in many works so far, is compared, it has been determined that this pronunciation is not suitable for Turkish. So, what should be the name of one of the most authoritative Turkish statesmen in Damascus? Our research is the product of this curiosity. This subject, which has not been found in an independent study, is very important in terms of Turkish identity in Syria. Emen-Çor, which we find more appropriate to use in the light of the exceptional sources of Turkish history, is one of the Turkish Beys known as the Syrian Governor. Although the information about his life is limited to a few sources, the activities of Emen-Çor and his relatives from Fergana to Egypt, from Syria to Shiraz draw attention. After Ahmed b. Tolun established his dominance, his family members, who were less visible in the political field, gained respect among the prominent scholars of the region. The name of one of the oldest Kufic mushafs is the Amacur Mushaf.

The aim of our study is to commemorate the place of Turkish gulam Emen-Çor and its people in Turkish history, which has been discussed within different subjects before. Because a new perspective that will be formed by evaluating some raw information in Arab sources will shed light on the efforts of Turks to settle in Syria.

On the other hand, the fact that a source that has not been mentioned before by other historians is included in this research has reinforced its originality. Although the information given by Ibn al-Asakir about Emen-Çor is limited, it has brought a new perspective to our study. This originality proves that the Syrian Turks actually established dominance in Syria in a very early period as iqta owners. But this does not come from the notion that they constitute the majority. It can be likened to the dominance of regions such as India and China, where Turks are a minority.

At this point, giving brief information about Emen-Çor will be the basis for understanding the subject. Emen-Çor is one of the most important statesmen of the period. According to the information given by Ibn Asakir, it is understood that he carried out the duty of governor in 870-878. Emen-Çor, known as a respected and talented soldier, was able to maintain his dominance thanks

to the discipline and security he established around Damascus. The annual tribute of the province that Emen-Çor dominated, together with its surroundings, exceeded 1,600,000 dirhams. Considering that Ahmed b. Tolun commanded an army of 100,000 in the same years, with twice this amount, we can understand that he had important resources. Although we cannot find any clear information about where Emen-Çor was before the Damascus, there are some indications that he was one of Fergana Turks origin. Ibn al-Athir, who stands out among the medieval sources, mentioned himself for the first time while describing the events of 869-870. The appointment of Emen-Çor in 870, when Yahya b. Hakan was entrusted to the post of vizier in the Abbasid administration, indicates that he had strong connections in Samarra. These connections were not only in Baghdad. He was also Ahmed b. Tolun's father-in-law. Thanks to this marriage bond, he continued to be the governor of Damascus. In this way, Emen-Çor's son was found in the palace of Ahmed b. Tolun's son Abbas after his father died. As far as we understand from this closeness, he had strong connections with the Tolunoglu palace. But it could not turn it into a political power.

There is no information about the members of this family residing in Syria in sources other than our study. Based on the information available, it is possible to say that Emen-Çor first came to Syria via Baghdad, some of his family members stayed in Syria and Egypt, and after staying in Syria for a while, he migrated back to Baghdad. One of his family members called Ibn Emen-Çor made some of his astronomical observations in Baghdad in 885. This corresponds to a year after Ahmed b. Tolun's death, which makes it very reasonable that some of the Emen-Çor people migrated from the mixed environment in Syria. The works of this family, which has an important place in forming the core of Syrian Turkish culture, in various fields such as astronomy, mathematics and literature, apart from politics, are very important. Although their names are not mentioned in the events, we guess that the first Turkish gulams who settled in Syria as iqta owners united around this family, and for this reason, we hope that more information will confirm our research under the leadership of new historical evidence.